

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Kinevezések a M. N. Múzeum könyvtárához. A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr dr. RÉDEY Tivadar és dr. HOFFMANN Mária könyvtári gyakornokokat 1914 április 25-én fizetéstelen segédörökké méltóztattott kinevezni.

James Duff Brown †. A közművelődési könyvtármozgalmat jelentékeny veszteség érte James Duff BROWN, a legmodernebb londoni könyvesház, az islingtoni könyvtár megszervezőjének és vezetőjének 1914 február 26-án történt elhunytával. Az alattomos kór, mely egy évvel előbb ágynak döntötte, élete delén, munkabírása teljében: alig 50 éves korában oltotta ki ezt a tevékeny és termékeny életet, mely oly mély nyomokat hagyott a londoni s általában az angolországi *free public library* életében. Hatása a kontinensre is kiterjedt, hiszen aki az új könyvtártípust az Egyesült Királyságban a legutóbbi években tanulmányozta, az nem kerülhette el az islingtoni könyvtárat, mely valamennyi közt a legmodernebb és a legtanulságosabb volt. BROWN nemcsak a maga alkotását magyarázta el apróra az érdeklődőknek, hanem — mint e sorok íróját is — szívesen igazította útba az egyéb könyvtárak látnivalóinak rengetegében. Hogy ily irányban mily sokan kereshették fel, azt mindennél beszédesebben igazolja az a körülmény, hogy jónak látta a *Library World* 1912/13. évfolyamában *A british library itinary* c. az idegenek kalauzolására nélkülözhetetlen útmutatóját közzétenni. Mintha csak érezte volna, hogy a közvetlen útbaigazítást nem sokáig adhatja meg... BROWN nagyszabású szakirodalmi munkásságára e helyen nem kell kiterjeszkednünk, hiszen 1903 óta alig jelent meg fontosabb munkája, amelyet e folyóirat hasábjain jelentőségének megfelelő részletességgel ne ismertettem volna. Legyen elég ez ismeretésekre utalnom.¹ Emlékét hazája határain túl is hálásan ápolja a szakkörök kegyelete.

GULYÁS PÁL.

A berlini királyi könyvtár új palotájának a felavatása f. évi március hó 22-én ment végbe lélekemelő hazafias ünnepély kapcsán, amelyen a külföldi diplomáciai kar szinte teljes számban, továbbá a Német Birodalomba tartozó országok kormányainak, tudományos intézeteinek és egyesületeinek képviselői, valamint az osztrák, dán, svéd, norvég és németalföldi nagy könyvtárak igazgatói is megjelentek. Magyarországról dr. FEJÉRPATAKY László udv. tanácsos, a M. N. Múzeum Orsz. SZÉCHENYI-könyvtárának igazgatója vett részt az

¹ Magyar Könyvszemle 1904: 484—488; 1907: 170—177; 1918: 173—176; 1913: 159—168.

ünnepegen, személyre szóló meghívásból kifolyólag. A lélekemelő ünnepély kiemelkedő pontja II. VILMOS császárnak a záróközlétel után a gyönyörű kupolacsarnokban elhangzott magasszámnyalású beszéde volt, amelyet egész terjedelmében közreadunk:

«A tudományok paiotáját avatjuk fel a mai napon. Szerencsés befejezést nyert a szép épület impozáns kupolacsarnokával, mely a német építőművészet és építőtechnika remeke s a jelen- és utókor számára beszédes tanúbizonysága annak a nagyrabecülésnek, mellyel a benne lebonyolítandó szellemi munka iránt viseltetünk. Szerencsét kívánok a Tudományos Akadémiának hozzá méltó otthonához, a Királyi és Egyetemi Könyvtáraknak tágas és szép raktári és használati helyiségeikhez. Az akadémia és a könyvtár kezdetől fogva őseim palotájának a szomszédságában volt s bőséges támogatásukban részesült. A brandenburg-porosoz állam hatalma és nagysága érdekében vívott harcok közepette vetette meg a Nagy Választófejedelem 1659-ben jütlandi táborában kibocsátott rendeletével a mai kir. könyvtár alapját. Királyi fia alapította meg az akadémiát s a korona fényét a tudományokéval öregbítette. Nagy FRIGYES, aki hű akadémikusnak vallotta magát, létesítette úgy az akadémia, mint a könyvtár csak az imént elhagyott otthonát. E nemes fejedelmek példáját magam is szívesen követtem. Igaz megelégedéssel tölt el, hogy uralkodásom alatt az ország két legelső tudományos intézete, mely most ez épületben egyesült, oly örvendetesen fejlődtek tovább. Az akadémia vállalataival megmutatta, miként fogja fel s mily szellemben valóstítja meg monarchiám legelőkelőbb tudományos testülete hivatását. A Vilmos-császári intézetek igazgatói számára létesített akadémiai tagsági helyek révén az akadémia szoros és megtermékenyítő kapcsolatba került fáradhatatlanul munkálkodó Vilmos-császári Egyesületemmel. A királyi könyvtár gazdag kincseivel s állománya célszerű felállításával bizvást a világ legelső könyvgyűjteményei közé számítható. Feltárva fekszik előttünk a mult gazdag öröksége. Az akadémia történetéből egy LEIBNITZ, a HUMBOLDT-testvérek, egy HELMHOLTZ, egy MOMMSEN fenkölt szelleme szól hozzánk. És a könyvtár lapjai a népek keletkezéséről és kimulásáról, az ókori mesterek mély gondolatairól, a minnesang rózsakoráról, tüzes hitvitákról és a legszentebb javak iránt való forró vágyról, a világ megismeréseért vívott küzdelmekről tanuskodnak. CARLYLE szavai szerint mindaz, amit az emberiség tett, gondolt és elért, mintegy varázshatalommal van a könyvek lapjaira megrögzítve. De amit, mint hagyatékot büszkén őrizünk, ne tekintsük holt tőkének. A tudomány feladata megtörni a varázst, újra megszerezni az örökséget, élő vonatkozásai-ban felfogni az élőt s az elérték szilárd alapjáról merész röpüléssel új világokba szállni. Adja Isten, hogy a német tudomány sohase szűkölködjék férfiakban, akik megértik azt a mondást, hogy a betű öl, de a lélek életet ad. Mindazt a szellemi munkát, mely e házban folyik, mely erkölcsi komolyság, hű köteleességteljesítés és egyszerű jámborság hassa át annak az uralkodónak a példájára, akinek a születésnapját ma ünnepeljük s akinek meleg érdeklődése annyira előmozdította a könyvtár és akadémia ügyét. Ez esetben az isteni szikra hatja át művüket a német tudomány és erkölcs dicsőségére».

A császár szavai után TROTT zu Solz kultuszminiszter emelkedett szó-

lásra, aki vázolta az építkezés menetét. A nagy alkotás 25 millió márkánál többre került s helyiségeiben, a világ összes hasonló intézeteit túlszárnyalva, 1300 kutató jut helyhez. Az akadémia nevében DIELS tanár, a kir. könyvtár nevében pedig HARNACK főigazgató beszélt. Utóbbi a könyvtár multjára vetett érdekes visszapillantást. Alapításakor a könyvtár a Választófejedelem bőkezű adományai mellett egy egészen sajátos pénzügyi forrásra volt utalva. A könyvtárt illette meg ugyanis bizonyos bírságok mellett az az illeték, melyet a háromszori egyházi kihirdetés alól felmentett jegyespárokra, a rokonsági viszonyban lévő házasulandókra s a rendesnél több keresztszülő engedélyezéséért rótt ki az állam. Ily címen a XVII. sz. végéig évenként átlag 324 tallér folyt be. Még ezelőtt 80 évvel is a könyvtár egész évi költségvetése 26.000 márka volt csupán s a könyvvállomány darabszáma alig ütötte meg a negyedmilliót. Ma az évi költségvetés közel 1,300.000 márka s a könyvtár állománya, beleértve a kéziratokat, térképeket és zeneműveket is, közel 2 millió darabra rúg. A mult évben a helyszínén 560.000 kötetet, házon kívül pedig 56.000 kötetet használtak. Az évi gyarapodás mintegy 50.000 kötet s a könyvtár 11.000 folyóiratot járat.

Az ünnepélyen megjelenteket a királyi könyvtár igazgatósága igénytelennek látszó, de mély hazafias érzésről tanuskodó alkalmi kiadvánnyal lepte meg: a gyűjtemény kéziratára három darabjának művészi hasonmásával. E darabok Heinrich HOFFMANN von Fallersleben *Das Lied der Deutschen* c. költeményének, továbbá a *Wacht am Rhein* szövegének és dallamának kéziratai. — A díszes ünnepséget a Hotel Kaiserhofban rendezett 250 terítéki fényes reggeli rekesztette be.

Nagylucsei Orbán egy kéziratós-könyve a bécsi udvari könyvtárban. Ismeretes néhai SCHÖNHERR Gyula nagyjelentőségű fölfedezése 1906-ból, amidőn egy a M. N. Múzeum által megvásárolt miniatűr zsolnárkönyvről, a címlapján előforduló cimere alapján megállapította, hogy egykor NAGYLUCSEI Orbán tulajdona volt. A minap a M. N. Múzeum fényképgyűjteményét használva, kezembe akadt egy a millenárius kiállítás alkalmával készült felvétel, mely a bécsi cs. és kir. udvari könyvtárból a kiállításra kikölcsönzött egyik kodex 2a lapját ábrázolja. A kodex a millenárius kiállítás történeti csoportjában 1768. sz. a. volt kiállítva és a hivatalos jegyzékben (137. l.) a következőkép van leírva: «1768. MARSILIUS FICINUS: PLATÓNOK A SZERETETRŐL ÍRT KÖNYVÉHEZ VALÓ KOMMENTÁR. Janus Pannoniusnak van ajánlva. Hártakézirat. XV. század. A Corvinából való. Cs. és kir. udvari könyvtár.» A M. N. Múzeum azon tisztviselője, aki e fényképet számos más felvétellel együtt lajstromozta, a hivatalos katalógus ez adatai nyomán írta rá a fotografiára: «MARSILII FICINI Commentaria de amore. Bécsi cs. és kir. udv. kv. Corvin cod. fol. 2a. (Kiáll. Kat. 1768. sz.)» Pedig a kézirat nem a Korvina maradványa, hanem a NAGYLUCSEI Orbán könyvtáré, akinek SCHÖNHERR Gyula említett fölfedezése óta közismert cimere a lap alján is szerepel. Megjegyzem, hogy erre maga SCHÖNHERR Gyula is rájött, amint ezt a fénykép jobb peremére írt sajátkezű jegyzete: «NAGYLUCSEI Orbán cimérével» tanúsítja, de természetesen a Magyar Könyvszemle 1906. évi folyamán kiadott tanulmánya után, különben nem írta volna a zsolnáros könyvről,

hogy «eddig egyetlen darabja ORBÁN püspök könyvtárának, mely megmaradt számunkra.»¹ Sajnos, a kérlelhetetlen végzet, mely ép oly váratlanul, mint hirtelen fosztotta meg e jeles tudósunkat munkaképességétől, nem tette lehetővé számára azt, hogy újabb leletéről megfelelő formában tájékoztassa a tudományos világot. A kegyeletnek és az igazságnak véltünk eleget tenni, most midőn a véletlen kezünkre játszott a becses megállapítást, hogy azt a Magyar Könyvszemle olvasóival megismertessük s rámutassunk e lelet kulturtörténeti fontosságára. Míg ugyanis csak NAGYLUCSEI Orbán zsoltáros könyvéről volt tudomásunk, e körülményből egymagából még nem sokat következtethettünk az egri püspök könyvkedvelésére, mert hiszen föltehető, hogy a renaissance korában minden főpapnak megvoltak a maga több-kevesebb díszszel kiállított ajtatóssági könyvei, most azonban, hogy a humanista műveltség egyik tipikus termékén jelenik meg Orbán püspök cimere, teljes joggal iktathatjuk őt bibliofil és humanista főpapjaink díszes sorába.

G. P.

Még egy adat a Melius Péter irodalmi működéséhez. SZILÁGYI Benjámín Istvánnak (1616—1652.) sárospataki tanárkorából fennmaradt «Acta synodi nationalis hungaricae...» c. munkája, mely a magyar puritanusok ügyében tartott tokaji és szatmárnémetii zsinatok történetét közvetlen résztvétel alapján írja le, nem jelent meg nyomtatásban, sőt kéziratban is csak csonka másolatban maradt fenn. Ilyen alakjában azonban két példánya is megvan a sárospataki collegium kéziratárában. Az egyik példány negyedré, a másik ívrét alakú. Ez utóbbi többet foglal magában a műből, mint amaz. Az ívrét alakúnak a másikkól hiányzó részében a 113. lapon az egyik zsinati aktában egy irodalomtörténeti, illetőleg könyvészeti szempontból érdekes és fontos részlet fordul elő, melynek annál inkább hitelt lehet adni, mivel bizottsági munkát tartalmazza, s így ha a szövegező tollából téves adatok jutottak volna is belé, a hozzájárulók között föltehetőleg akadt volna valaki, aki kiigazítja. Vagy ha más nem, akkor maga SZILÁGYI nem mulaszthatta volna el valami módon vagy kijavítani vagy megcáfolni a helytelen állítást. Mindamellettt egy másolási hibát valószínűnek tartok a részletben és erre szintén ki fogok terjeszkedni.

De előbb az illető részletet közlöm szó szerint: «Extant... commentaria Stephani SZEGEDINI in praecipuos V. et N. T. libros, itemque Petri MELII in libros Samuelis, Regum, Jobi, Esaiiae, Ambrosii DERECSKEI in prophetiam Danielis typis evulgata.» E szövegben a jelzett másolási hibául egy kihagyást sejttek, mely abban állana, hogy eredetileg a DERECSKEI neve után a római levélre való utalás, ezután pedig KECSKEMÉTI A. Jánosnak a neve következhetett, s ezeket tévedésből átugrotta a másoló. KECSKEMÉTI ugyanis magyarázta volt a Dániel könyvét, míg DERECSKEINEK kétségen kívül fontosabb műve volt a római levél exegézise, még ha csakugyan foglalkozott volna is a Dániel könyvével, s így amannak mellőzése csupán a kihagyás feltételezésével magyarázható ki. Ezidő szerint nem tartom tehát megállapíthatónak, hogy DERECSKEI Ambrus a Dániel könyvéről commentariust írt volna. Lehet azonban, hogy később előkerülő adatokból határozott meggyőződést szerezhetünk magunknak ebben a kérdésben is.

¹ Magyar Könyvszemle 1906. 199. l.

Bizonyosnak tekintem ellenben a többi fölemlített bibliamagyarázatok közül az egyedül ismeretlennek, az Ézsaiás könyvéről szólónak a megjelenését. SZOMBATHI János a PETHE Ferenc-féle 1794-iki utrechti bibliához írott «rövid tudósítás»-ában ugyancsak a SZILÁGYI Bénéjmin István ezen kéziratos műve alapján szintén hitelesnek fogadta el ezeket az adatokat, noha előtte nem csupán az Ézsaiás könyvének magyarázatos fordítása volt ismeretlen, hanem a Jób könyvéé is. Azóta ez utóbbinak több példánya került elő s ezzel megerősítést nyert a SZILÁGYI művének e részben való adata. Bizvást föltehető, hogy az Ézsaiásra vonatkozó is épen olyan hiteles történeti alapon nyugszik. Annál is inkább, mivel a közlött idézetben elősorolt többi munka nemkülönbön létező. Létező MELIUSnak a Sámuel és Királyok könyveit magyarázatokkal kíséző műve, úgyszintén létezők SZEGEDI Istvánnak az ó- és újszövetség fontosabb könyveihez írt magyarázatai a «Tabulae analyticae» c. könyvében. Így tehát igazán semmi okunk kételkedni abban, hogy MELIUS az Ézsaiás könyvét is lefordította magyar nyelvre s ellátta magyarázatokkal. Talán majd valamikor ebből is rábukkanunk legalább egy példányra, mint legutóbb a «Halál könyvé»-ből, melynek egykori létezését én már 1886-ban, a Magyar Könyvszemlében pedig 1888-ban (186—188. l.) teljes bizonyossággal megállapítottam volt.

Ezzel összefüggésben meg kell emlékezni róla, hogy az Ézsaiás könyvének ezt a MELIUS által való kiadását mesének nyilvánítá KANYARÓ Ferenc. Ám minő bizonyítással!? A Magyar Könyvszemle 1906. évi 292. lapján a MELIUS «Magyar prédikációk» c. munkájának címlapján levő ézsaiási idézetről is megemlékezvén, folytatólagosan azt jegyzi meg, hogy «mások még azt is következtetik ebből, amit SZOMBATHI János professzor a PETHE Ferenc-től kiadott biblia előtt így jegyez meg: Úgy látszik, hogy magyarra fordította MELIUS Péter... az Ézsaiás prófétiáját is.» Ha ez «alapos»-nak mondott (Akadémiai Értesítő 1914. 156. l.), de tényleg nagy mértékben zavaros tanulmány szerzője fáradságot vett volna magának arra, hogy saját szemével utánanézzon SZOMBATHI emez állításának, meggyőződhetett volna róla, hogy SZOMBATHI nem efafta, csak elborult elmétől kitelhető következtetéssel, hanem kifejezetten a SZILÁGYI Bénéjmin István kéziratos művére való hivatkozással tette idézett állítását. Sőt aztán azt is ki merem nyilvánítani, hogy a KANYARÓ-képzelt «mások», akik szerinte szintén ilyen különös módon gondolkoztak volna, egyáltalában nem is éltek sohasem. Komoly alapon való következtetésünket s ebből folyó állításunkat az ő módján nem lehet megdönteni.

ZOVÁNYI JENŐ.

Magyar hebraisták. A *Zeitschrift für Hebr. Bibliographie* 1904. (48/50, 80/84, 180/4) és 1905. (111/3) évfolyamaiban 82 magyar hebraista nevét és műveit állítottam össze. Azóta néhány érdekes adatra bukkantam, melyekről e helyen legyen szabad beszámolnom.

Magyar diákok a grönningeni egyetemen. ALTING Jakab grönningeni egyetemi tanár, *Fundamenta Punctuationis linguae sanctae* (Groningae, 1675. 3-dik kiadás) című művében két magyar diákot említ, kik héber és más keleti nyelvű előadásokat hallgattak nála. «*Duobus studiosis Hungaris* — így szól róluk — Amstelodamum euntibus, in mandatis dederam, ut mihi emerent aliquot exemplaria Catechismi Iudaici, quibus in Collegio Rabbiniico uterer. Illi adierunt

istic Iudaeum quendam, effeceruntque ut ad me libellos istos mitteret additis literis Belgicis, quibus proposcit pretium.» Mint a héber levelezésből látjuk, az amsterdami zsidó neve CORONEL ABRAHAM senior volt, aki többek közt egy לכה טוב¹ és שמושא דתהלים² című értékes könyvet küldött. ALTING a könyvek árát nagyon is drágának tartja. A levelezés kelete 5421 = 1661.

MARMORSTEIN ARTHUR.

Kérelem a Magyar Könyvszemle olvasóihoz. Dr. H. JARNIK brünni könyvtáros úr (Brünn, Radvitpl. 3—5.) ezen az úton kéri föl a hazai könyvtárosokat és könyvgyűjtőket, sziveskednének tudatni vele, hogy mely könyvtárban van meg a PETRIK-féle Magyarország bibliográfiája II. köt. III. I. leírt következő munka: HERZMANN B., Kleine Bilderwelt oder Orbis pictus in acht Sprachen... mit... 150 Abbildungen auf 12 kolor. Kupfertafeln.

Szalay László «Magyarország története» című művének kiegészítése. SZALAY László korszakos műve VI. kötetének ötödik fejezetéből csak néhány sor került a mű 480. lapján kiadásra. Kefelevonatképp azonban még négy lap maradt SZALAY László irodalmi hagyatékában, melyet a nagy történetíró fia, Pál, átadott THALY Kálmánnak, aki SZALAY László műveinek sajtó alá rendezése körül segédkezett. THALY ezt a négy oldalnyi kefelevonatot az ő saját példányához hozzákötötte s végrendeletileg a M. N. Múzeumnak hagyományozta. Báró SZALAY Imre, SZALAY László unokaöccse, a szerző születésének századik évfordulója alkalmából e töredéket THALY szeljegyzeteivel együtt s az eredeti betűivel és papirosán kinyomatta, még pedig, minthogy a töredék II. RÁKÓCZI Ferencnek 1707 május 24-én NEDECZKY Sándorhoz intézett «Utasítás»-ából vett idézet közepén szakadt meg a csonkán maradt mondat kiegészítésével. Báró SZALAY Imre M. N. Múzeumi igazgató úr e kiegészítést szivesen megküldi díjtalanul mindazoknak, akiknek SZALAY László szóbanforgó műve birtokukban van s akik a kiegészítés tárgyában hozzá fordulnak.

A fővárosi könyvtár Almássy-téri fiókjának megnyitásáról e folyóiratban kiadott hirre vonatkozólag a következő sorok közzétételére kértek fel bennünket: «Budapest, 1914 április 16. Tisztelt Szerkesztő Úr! A Magyar Könyvszemle idei első füzetében a Fővárosi Könyvtár Almássy-téri fiókjával foglalkozván, az újsághírek nyomán azt írja, hogy a «könyvtári kikölcsönzést korlátozni, illetve időről-időre teljesen beszüntetni kellett.» Legyen szives azon ténybeli helyreigazításnak helyt adni, hogy a kikölcsönzést sem korlátozni nem kellett, még bevésőbbé beszüntetni. Egyéb nem történt, mint hogy új kölcsönző jegyek kiadását szüntettük be időnként, amint azt különben a Budapesti Hirlapban a hír megjelenése után másnap rögtön meg is állapítottam. Tisztelettel Dr. Szabó Ervin s. k. könyvtárigazgató.» Szivesen helyt adunk e soroknak s az olvasóra bízunk annak a rejtélynek a kitalálását: micsoda *vis major* indíthatta arra a Fővárosi Könyvtár igazgatóságát, hogy a szabályzatban biztosít-

¹ Lehet, hogy ABRAHAM JAGEL hasonnevű művéről van szó, mely később latin fordításban is megjelent. London, 1679.

² Megjelent többször. Bűvészeti és varázslati célokra felhasználták a zsoltár egyes verseit, mint a görögöknél Homert. Folklore-szempontról nagyon érdekes.

tott jogaival élni akaró polgárság egy részét e jogok gyakorolhatásától akár csak ideig-óráig is megfossza. — Hírünk néhány sorát, amelyben a krónikás hűségével a fiók méreteire vonatkozólag a közönség körében elhangzott s a hír szerzője által sem valami választékosnak jelzett hasonlatot regisztrálta, a Fővárosi Könyvtárhoz közelálló *Könyvtári Szemle* is jónak látja közölni s mint az «európai modor» fogadatlan prókátora a szerkesztő fejét követeli. Hogy szerintük miben áll ez az európai modor, arra lantosék egyuttal igen épületes példával is szolgálnak «Könyvdrednaught» (*sic.*) c. cikkükben.